

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye

Kiállítás, mint gyűjteményes mű szerzői jogi védelme

Ügyszám: SzJSzT – 34/13

Pécsi Ítéltábla megkeresése

A Megkereső által feltett kérdés:

A szakértő testület a volt repülőtéren található Múzeum helyszíni megtekintését követően nyilatkozzon arról, hogy a kereset tárgyává tett kiállítási anyag – az alperesek által elhelyezett kiegészítő tárgyak figyelmen kívül hagyásával – olyan gyűjteményes műnek minősül-e, amely egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik akár a tartalmának összeválogatása, akár elrendezése, akár szerkesztése folytán?

A Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: SZJSZT) szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. §-ának (1) bekezdése szerint az SZJSZT nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét és nem idézhető. Tekintettel azonban arra, hogy a szakértői tevékenység tárgya kiállítás, ezért az eljáró tanács kihelyezett tanácsulást tartott.

Tényállás

T. községben az 1970-es évektől működik hosszabb – rövidebb megszakításokkal a repülőtér mellett csapattörténeti emlékszoba, illetve kiállítás. Az I. és II. rendű felperes és más személyek – a II. rendű felperes irányításával – 2009-ben létesítettek ismét kiállítást az amerikai katonai alakulatok számára templom funkcióját ellátó épületben, a repülőtér területén. A kiállítás 2009 augusztusában nyílt meg. A Múzeum kiállítás jellemzője, hogy egy nagyobb légterű helyiségben és az azt övező több, kisebb helyiségben 1928-tól kezdődően, időrendi sorrendet tartva mutatja be a szolgálatot teljesítő katonák mindennapjait, ünnepeit, kiegészítve más alakulatok tárgyi emlékeivel. A látogató számára biztosított annak lehetősége, hogy a kiállított tárgyakat kézbe vegye, kipróbálja, az egyenruhákat felpróbálhatja, fényképfelvételeket készíthet. A kiállításnak otthont adó épület az I. rendű alperes tulajdona. A kiállítás tárgyai nem állnak a felperesek tulajdonában. A felperesek a kiállítás kialakításában, annak gondozásában és a tárlatvezetésben vettek részt aktívan. 2011. szeptember 13. napjától azonban az I. rendű alperes a kiállítás üzemeltetését a II. rendű alperesnek adta át, a felpereseket kizárta az épületből a zár lecserélésével.

Előzetes megállapítások

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) rendelkezései szerint:

7. § (1) Szerzői jogi védelemben részesül a gyűjtemény, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű (gyűjteményes mű). A védelem a gyűjteményes művet megilleti akkor is, ha annak részei, tartalmi elemei nem részesülnek, illetve nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben.

(2) A gyűjteményes mű egészére a szerzői jog a szerkesztőt illeti, ez azonban nem érinti a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek és kapcsolódó jogi teljesítmények jogosultjainak önálló jogait.

(3) A gyűjteményes mű szerzői jogi védelme nem terjed ki a gyűjteményes mű tartalmi elemeire.

A szellemi alkotói tevékenység egyik különleges esete, amikor a szerző (kurátor) gyűjteményes művet hoz létre. Ekkor a művet az egyéni, eredeti jellegű szerkesztői tevékenységre tekintettel illeti meg a szerzői jogi védelem – függetlenül az összeválogatott művek, adatok szerzői jogi megítélésétől –, ezáltal elismerve a tartalom összeválogatásának, elrendezésének vagy szerkesztésének szellemi tevékenységét.

A bíróságok, illetve az SZJSZT is több esetben foglalkozott a gyűjteményes művek kérdésével, tekintve, hogy az Szjt. csak a gyűjteményes mű ismérveit, a szerkesztői tevékenység mikéntjét határozza meg, azonban lehetséges eseteket példálózó jelleggel sem ismertet.¹

A gyűjteményes művek műfaji sokszínűsége – szakirodalmi, zenei, illetve szerzői jogi oltalom alatt nem álló tartalmi elemek összegyűjtésén túl – az Szjt. által védelemben részesített valamennyi műre és szomszédos jogi teljesítményre kiterjed. Alátámasztja ezt a BUE² 2. cikke (5) bekezdésének megfogalmazása is – „*irodalmi vagy művészeti műveknek az anyag kiválasztása vagy elrendezése folytán szellemi alkotásnak minősülő gyűjteményei (...) e jellegüknél fogva részesülnek védelemben*” – amely az Szjt. korábban hivatkozott 7. §-ának (1) bekezdésénél egyértelműbben határozza meg, hogy a művészeti alkotások összeállítása is állhat szerzői jogi védelem alatt, tehát kiállítás is lehet gyűjteményes mű.

1. A gyűjteményes mű szerzője

A gyűjteményes művek szerkesztőjére az Szjt. általános rendelkezései előírásai vonatkoznak, ennek megfelelően az Szjt. 4. §-ának (1) bekezdése alapján a gyűjteményes mű szerzője is csak természetes személy lehet.

Egy kiállítás megvalósításában számtalan közreműködő vehet részt alkotó módon, mint például a kurátor, a rendező, a grafikus, a tipográfus, a látványtervező, a kivitelező, a fotós és a filmes, ezért a nagyobb, illetve összetettebb kiállítások esetén a többszerzős művekre is figyelemmel kell lenni. A korábban hivatkozott Szjt. 7. §-ának (2) bekezdésének előírása szerint azonban a gyűjteményes mű egészére a szerzői jogi védelem csak a szerkesztő(ke)t illeti meg. A kiállítás összeállítása során a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek és kapcsolódó jogi teljesítmények jogosultjainak önálló jogait ez azonban nem érinti, tehát a kiállítással, mint egészszel kizárólag a szerkesztő (adott esetben például főrendező, főkurátor) rendelkezhet. A rész-egész, valamint külső-belső viszonyaikban ugyanúgy fennállnak a szerzők, illetve a szerkesztő személyhez fűződő és vagyoni jogaik. A vagyoni jogokkal történő rendelkezésre a felhasználási szerződés, a később bemutatásra kerülő szerzői és szomszédos jogok közös kezelés, valamint az Szjt. 30. §-ában szabályozott munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott művek előírásait kell megfelelően alkalmazni. Így amennyiben a szerkesztő (egy kiállítás esetében jellemzően

¹ LB Pf.III.20 982/1967., Pf.III.20.015/1977., SZJSZT 01/2007, SZJSZT 06/2008, SZJSZT 38/2006 a Fővárosi Bíróság 17.P.630.675/2004. számú perében, SZJSZT 18/1997, SZJSZT 19/2009, SZJSZT 12/2010, SZJSZT 22/2013

² Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

művészettörténész, kiállításrendező, kurátor) munkaviszonyban áll az adott intézménnyel, és munkaköri kötelességébe tartozik kiállítások szervezése, gyűjteményes művek szerkesztése, akkor, eltérő megállapodás hiányában, a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg, így a továbbiakban ő jogosult a kiállítás egészével rendelkezni. Ezt azért is lényeges kiemelni, mert a művek, tárgyak és egyéb eszközök bérlését jellemzően a kiállításnak helyt adó intézmény végzi, illetve a szerkesztőt eleve azzal bízzák meg, hogy az intézmény saját tulajdonú gyűjteményéből válogasson – esetlegesen előre meghatározott, főszabály szerint szerzői jogi védelmet nem élvező koncepció mentén – a saját egyéni, eredeti elképzelése szerint. Az Szt. éppen az egyéniség, eredetiség révén biztosítja a szerkesztőnek a válogatás, mint egész további felhasználhatóságának kizárólagos engedélyezési jogát.

2. A gyűjteménybe való felvétel, érintett felhasználási módok

Ha a gyűjteménybe felvenni kívánt elemek (használati tárgyak, egyenruha, repülőgép alkatrészek) nem állnak szerzői jogi védelem alatt, a felhasználásukhoz – értelemszerűen – a dolgok tulajdonosának engedélye szükséges.

Amennyiben a szerkesztő olyan műveket, illetve teljesítményeket kíván a gyűjteménybe felvenni, amelyek szerzői jogi oltalom alatt állnak, akkor egyrészt figyelemmel kell lennie a szerző azon jogára, hogy művét a gyűjteményes műbe felvegyék, másrészt a gyűjteményes mű jellegére tekintettel megvalósuló egyéb felhasználási módokra. Egy kiállítás során több műtípus különböző felhasználási módjait kell tekintetbe venni. Képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások kiállításának (lényegében nyilvános előadásának) joga a már nyilvánosságra hozott művek esetén önkéntes közös jogkezelésbe tartozik, amelyre engedély a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesülettől szerezhető.³ Kisjogos zenei művek nyilvános előadása után az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesületnek kell a szerzői jogdíjat, gépzene felhasználása után pedig ezen felül a szomszédos jogi díjigényeket is megfizetni.⁴ A multimediális kiállítások keretében nyilvánosan előadott filmalkotások felhasználásának engedélyezése (pl. kiállítás keretében történő folyamatos vetítés vagy a közönség jelenlévő tagjai által választható nyilvános előadás biztosítása) ugyancsak közös jogkezelésbe tartozik, amelynek engedélyezésére a FilmJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesület van nyilvántartásba véve.⁵ Minden további szerzői alkotás (pl. nagyjogos irodalmi vagy zenei mű, térképmű) és szomszédos jogi teljesítmény (pl. rádió- és televízió szervezetek) kiállítását, nyilvános előadását a jogosultakkal közvetlenül kell engedélyeztetni. A teljesség igényével megjegyzendő, hogy a képzőművészeti, fotóművészeti és iparművészeti alkotások kivételével az idézés szabad felhasználási esetköre is szerepet játszhat egy kiállítás során.⁶

Fontos megjegyezni, hogy a műalkotás (dologi műpéldány) tulajdonjogának átruházása (felhasználási szerződés hiányában) nem érinti a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogait. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy kortárs festmény kiállításakor a tulajdonos ugyanúgy felhasználónak minősül, mint a szerző és tulajdonos jogviszonyán kívül álló harmadik személy. Az Szt. 23. §-a (1)-(2) bekezdéseinek rendelkezése alapján ugyanígy

³ www.hungart.org

⁴ Artisjus „K” jelű díjszabása <http://kjk.sztjh.gov.hu/sites/default/files/k13.pdf>

⁵ FilmJUS díjszabása a filmalkotások egyes nyilvános előadással történő felhasználása után fizetendő jogdíjról és a felhasználások egyéb feltételeiről. A nyilvános filmvetítés vagy videó előadás esetén a filmben, audiovizuális műben megfilmesített zenemű felhasználásáért a zeneszerzőknek és szövegíróknak járó jogdíjat ugyancsak az Artisjus „K” jelű díjszabása alapján kell megfizetni

⁶ Szt. 67. § (1)

engedélyezési és díjfizetési kötelezettsége áll fenn a műpéldány tulajdonosának akkor, ha harmadik személynek kiállítás céljára ad bérbe, vagy haszonkölcsönbe képzőművészeti, vagy fotóművészeti alkotást. Iparművészeti alkotást szabadon lehet bérbe adni, mert a bérbeadással történő terjesztés joga az építészet, az iparművészet és az ipari tervezőművészet körében csak a tervekre vonatkozik.⁷

A gyűjteményes művekhez szükségszerűen kapcsolódhatnak – az oltalom fennállásától függetlenül – a kiállított tárgyakról készült leírások, műismertetések, valamint a tárlatvezetéshez készített szövegek. Amennyiben ezek egyéni, eredeti jellegű művek – mint az irodalom alkotásai –, ugyancsak állhatnak szerzői jogi védelem alatt, amelyek felhasználásához, gyűjteményes műbe való felvételükhöz a jogosultak engedélye szükséges.

3. Az összeválogatás szempontjai

A szerkesztő szellemi tevékenysége tételek meghatározott csoportjából valamely sajátos szempont, elképzelés szerint kiválogatott, elrendezett művekkel kifejezett bemutatás (display). Munkáját számtalan körülmény határozhatja meg, többek között a kiállítási tér adottságai (kiállítási felületek méretei, egyterű hangár, többhelyiségű épület, szabadtéri kialakítás) a helyiség technikai felszereltsége, installációs és pénzügyi lehetőségek, a kiállításnak helyt adó intézmény rendeltetése, profilja. Más szerkesztési lehetősége van a pipa, a kocsi, a marcipán, a csipke, a lámpa, a csokoládé, a baba, az ásvány, jelen esetben a repüléstörténeti múzeum kiállításának szerkesztőjének, mint egy összetettebb profilú (szépművészeti, természettudományi, néprajzi, technikatudományi) intézmény kiállításának kurátorának.

Műfajonként igen eltérő lehet a szerző mozgástere, az eredetiség korlátja. *”A tervezőnek a fizikai törvények és építészeti előírások szűkebb mozgási teret engednek, mint a képzőművészeti alkotásokat létrehozó szerzőnek.”*⁸ Ugyanígy a szerkesztők választási, szerkesztési lehetősége is szűkebb a tematikus, időszaki, vagy vándorkiállítások esetében.

Egy katonai kiállítás szerkesztési elve lehet például a kronológiai teljességre törekvés mellett az egyes eseményekre, tárgyakra, szokásokra vonatkoztatott szelekció.

A gyűjteményes mű szerzői jogi védelmét az Szjt. 1. §-ának (3) bekezdése alapján nem határozhatja meg a mű mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzője vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélet. *„A gyűjteményes mű éppen az anyagnak bizonyos cél érdekében való összeválogatásával és elrendezésével válik egységes egészé.”*⁹

AZ ELJÁRÓ TANÁCS VÁLASZA

A Múzeumban található, kereset tárgyává tett kiállítási anyag – az alperesek által elhelyezett kiegészítő tárgyak figyelmen kívül hagyásával – olyan gyűjteményes műnek minősül-e, amely egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik akár a tartalmának összeválogatása, akár elrendezése, akár szerkesztése folytán?

⁷ Szjt. 23. § (4)

⁸

http://www.sztnh.gov.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenek/2001/2001PDF/szjszt_szakv_2001_038.pdf

⁹ Dr. Alföldy Dezső: A magyar szerzői jog. Budapest, 1936, Grill Károly Könyvkiadó. 22.

A Testület nevében eljáró tanács kihelyezett tanácsülés keretében 2013. december 12. napján megtekintette a kiállítást. A Testület a tanácsülés időpontjáról – az Ítéletábla végzésének megfelelően – előzetesen értesítette a peres felek jogi képviselőit; a kiállítás megtekintését alperesek biztosították. A kiállítás megtekintésekor a felek képviselői voltak jelen.

Az eljáró tanács az alábbiak szerint válaszolja meg az Ítéletábla által feltett kérdést.

A megtekintett kiállítás a volt amerikai kápolnában és az azt körülvevő kisebb helyiségekben található. A kiállításon elhelyezett tárgyak – teljesség igénye nélkül – tablók, zászlók, leírások, fényképek, különböző tárolókban bemutatott összeállítások, valamint katonai öltözékek, fegyverek, kitüntetések, továbbá repülőgéphez kapcsolódó szerszámok, kellékek, alkatrészek. A bíróság által feltett szakkérdésre az eljáró tanács anélkül meg tudja adni a választ, hogy számára ismert lenne a szerkesztők és megbízók közötti jogviszony természete, a tárgyak tulajdonjogi helyzete, szerzői jogi megítélése, illetve az esetlegesen szerzői jogi védelemben részesülő alkotások esetén a szerzők hozzájárulása. Az eljáró tanács a kiállítás áttanulmányozása során nem vette figyelembe az alperesek által elhelyezett kiegészítő tárgyakat; ugyancsak nem tudta a kiállítás megvilágítását sem figyelembe venni, mert a kiállításnak helyt adó épületben a tanácsülés megtartásakor technikai okok miatt nem volt áram.

Az eljáró tanács a szakvéleményének kialakításához elsődlegesen arra a kérdésre kereste a választ, hogy mely pontokon azonosítható az egyéni, eredeti jellegű szerkesztői rendezői, kurátori tevékenység.

A kiállított tárgyak fő rendezési elve a történetiség, azaz a bázis történetének, jelentősebb eseményeinek bemutatása, amely csupán egy, de a leginkább jellemző rendszerező eszköz a különféle reprezentációs módok közül.

Az eljáró tanács véleménye szerint a szerkesztők egyénisége megnyilvánul többek között abban, hogy az időrendi sorrendben elrendezett tárgyak mellett megjelennek más tematikus összeállítások is, mint például a „kitüntetések”, „aranykoszorús pilótáink”, vagy a „vendégeink voltak” tabló, illetve különböző összehasonlító, térképre kasírozott mutatók, egyenruha összeállítások, – függetlenül attól, hogy azokat a tablókat eredetileg kik készíthették. Az emléktárgyak, tablók állagából arra lehet következtetni, hogy a kiállítás részeit, egyes elemeit már korábban létrehozták. A kiállítás ezért tekinthető „emlékkiállítás”-nak is, amely a szerző szándéka szerint gyarapodhat. A kiállítás egésze korabeli megőrzött és a szerkesztők számára rendelkezésre bocsátott tárgyakból áll. Nem szükséges, hogy a kiállítás részeit kifejezetten e kiállítás céljára hozzák létre, és az sem akadálya a gyűjteménybe felvételnek, ha az egyes tételek már korábbi kiállítás részeként megjelentek.

A szerkesztők munkáját kifejezetten meghatározhatta több körülmény is, így különösen a kiállítási tér adottságai (korábban kápolna céljára használt helyiség), az installációs lehetőségek (tárolók, falak beborítása, oltárkép eltakarása, oltár) és a kiállításnak helyt adó intézmény (laktanya) rendeltetése. Szerkesztői döntésnek minősíthető az, hogy egy főhelyen (a kiírás szerint „a templom egykori oltárképét a látvány harmóniája miatt el kellett takarnunk, azonban eredeti állapotában megőriztük a kárpit mögött”) reprezentatív zászló-együttest helyeztek el. A maximális felület-kihasználás nem jelenti azt, hogy a tárgyak sűrű elhelyezéséből hiányozna a szerkesztők egyéni elképzelése.

Az eljáró tanács a gyűjteményes mű összeválogatásának szempontjai körében hivatkozik az SZJSZT 38/2006. sz. véleményre:

„Az összeválogatás alkalmazott elve elsősorban akkor tekinthető egyéninek, eredetinek, ha a gyűjtemény valóban válogatás eredményeként született meg, vagyis egy műveket, adatokat tartalmazó nagyobb halmazból a szerkesztő valamilyen egyéni, eredeti szempont alapján válogatja össze gyűjteménye egyes elemeit. Ez alapján az összeválogatás nem rendelkezik egyéni, eredeti jelleggel, ha az valamennyi, bizonyos tulajdonsággal rendelkező elemet (művet, adatot) tartalmaz (például a valamennyi budapesti telefon előfizető adatai).

Ugyancsak nem tekinthető összeválogatásnak a „gyűjtemény”, ha az csupán egy, vagy az összes elem számához képest elenyésző számú tételt tartalmaz. Az elrendezés elsősorban akkor tekinthető egyéninek, eredetinek, ha az meghaladja a nyilvánvaló sorrendbe illeszthető tulajdonságok alapján (például kezdőbetű, súly, hossz) történő automatikus rendezést.”¹⁰

Az eljáró tanács véleménye szerint a kiállított tárgyak sorrendje általában, többnyire nem magától értetődő, elhelyezése nem mindig nyilvánvaló. A kurátorok számára rendelkezésre állt az az alkotók számára elengedhetetlen mozgástér, amely lehetővé teszi egyéni, eredeti, azaz szerzői alkotás létrehozását.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a kiállítás tartalmának összeválogatása, elrendezése egyéni, eredeti jellegű, tehát az Szjt. 7. §-ának (1) bekezdése alapján szerzői jogi védelemben részesülhet.

Budapest, 2013. december 13.

dr. Győri Erzsébet
a tanács elnöke

dr. Legeza Dénes
a tanács előadó tagja

dr. habil Beke László CSc
a tanács szavazó tagja

¹⁰ http://www.sztmh.gov.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenek/2006/ELLENORZOTT_PDF/szjszt_szakv_2006_38_REC_PDF.pdf